

Екатерина НАМИЧЕВА ТОДОРОВСКА, Петар НАМИЧЕВ

ТРАДИЦИОНАЛНОТО ЖИВЕАЛИШТЕ ВО ЛЕСНОВО, ЗЛЕТОВО

Клучни зборови: живеалиште, камен, населба, чардак

Апстракт: *Населбата Лесново како дел од руралните населби со посебни локални карактеристики е во непосредна близина на Злетово. Традиционалниот начин на градење со локални услови на регионот содржи одредени карактеристики на живеалиштата, во однос на каменот како доминантен локален материјал, и моделот на просторна концепција со два основни типа на затворен и отворен со чардак. Непосредната близина на манастирскиот комплекс допринесува за значењето на населбата, со одредена рурална специфична структура и архитектонско естетски карактеристики на живеалиштата со одредени вредности како дел од градителското наследство на регионот.*

Вовед

Селото Лесново се наоѓа во непосредна близина на населбите Злетово, Кратово и Пробиштип. Низ селото поминувал средновековниот пат од Злетово кон Кратово. Неговата локација е во рамките на кратерот на згаснат вулкан, каде населбата се распростира на сончевата падина на кратерот. Осамениот врв на вулканот наречен Илин создава специфична панорама на селото, во континуитет со околните благи возвишенија од вулканскиот прстен. Постапеноста на селото е во непосредна околина на манастирот, од десната страна на Злетовска река. На северната страна на селото е најголемата густина на куќите. Може да се констатира дека првичната локација на населбата низ вековите не била значително менувана, со исклучок на рамнинскиот дел од платото каде подоцна се населиле доделените родови. На западната страна на кратерот бил изграден манастир посветен на Архангел Михаил и пустиножителот Гаврил Лесновски, но не може со сигурност да се тврди дали прво бил подигнат манастирот па формирана населбата, или обратно. Поголемиот дел од куќите

во населбата се со одлична инсолација и визури кон заравнетото плато.

Податоците за периодот во кој е создадено селото Лесново, се сретнуваат на неколку места, но сепак со сигурност не може да се определи точниот период. Според преданијата на денешното место на манастирот постоел постар манастир кој почнал да се урива. За изградбата на новиот манастир биле донесени неколку мајстори за изработка на клинци, кои се населиле околу манастирот заедно со своите семејства, за кои се верува дека го формирале селото. (Кратовско архиерејско намесништво).

Постоењето на селото се споменува и во житието на Гаврил Лесновски, за веќе оформена населба, околу манастирот во периодот на живеењето на светителот (11,12 век) (Иванов, 1906). Според повелбата на Деспот Оливер од 1341 год, се дознава дека селото лежи (близб цркве Лесново). Во 1347 г. цар Душан ја укинал Мороздвишката епископија и епископскиот центар го префрлил во Лесновскиот манастир, со што селото добива значајна улога. Како уште една потврда за датирањето на селото може да се земе и прегледот на словенските топоними од Злетовската област, кои до денес останале непроменети, меѓу кои се наоѓа и Лесново. Положбата на селото се влошува под османлиска власт. Според турските дефтери може да се согледа бројот на домаќинства во следните години: во 1550 имало 51 домаќинства, во 1570, 56 семејства, во 1895 имало 110 куќи, во 1898 имало 116 куќи. Во 1899 год од извештајот на учителот Хилјадинков, се вели дека постоеле куќи со вградени борови стебла од околната шума. Во 1900 год селото имало околу 800 жители, во 1948г. имало 467 жители, во 1961 имало 438, додека во 1971 имало 360 жители. Во периодот на крајот на 20 век во селото има 50 жители.

Рурална поставка на локалитетот

Сознанијата кои произлегуваат од историските извори покажуваат дека селото Лесново не припаѓа на типот на селски населби, односно рурални средини кои што имаат јасни белези на планинско сточарски или на рамничарско-земјоделски населби. Ова село ги нема типичните карактеристики на двата основни типа, туку претставува модифицирана форма на овие два типа. Лесново е село чие население се занимава со одреден тип на занаети. Токму затоа се добива впечаток на населба со елементи на полуградска формација на населба со сите позначајни карактеристики. Населението во долг временски период работи во рудниците или како занает - каменоресци во изработката на воденичарските камења. Поради познатите миграциски движења на селското население во 1970-1990 година, а особено со формирањето на урбанизираната населба Пробиштип, и зајакнувањето на населбата Злетово, населението од Лесново мигрира кон овие населби. Притоа останале повозрасните жители кои не се во состојба да ги одржуваат објектите. Во 1986 година околу 80 објекти се сочувани, од кои најголемиот дел се неодржувани.

Селото е од збиен тип на рурална средина, што е последица од специфичноста на конфигурацијата на теренот. Куќите се произволно поставени една над друга, особено на северната падина, со што се создава разиграност на просторната панорама на населбата. Притоа градителот успеал со голема умешност, со игра на масите при што не го пореметил природниот амбиент на околината, со посебен акцент на инсолацијата и зачувување на слободните визури од секоја куќа.

Населбата имала карактеристика на средна населба, која подоцна преминала во мала населба (Панов 1998)

Улична мрежа

Како остатоци од средновековниот кратовски пат како единствена комуникација од руралната населба изведен е од неделкан камен. Останатата улична мрежа е слободно оформена од која поголем дел се движи врз масивна вулканска карпа, додека во рамниот дел на платото се формирани сокаци со земјена основа. Куќите во однос на уличната мрежа, како и во однос на изохипсите на теренот во поголема мерка се анархично поставени.

Маала

Населбата се состои од десетина маала кои се формирани во зависност од големината на домо-родните и доселените родови. За староседелци во

селото се сметаат родовите: Стамболијци-Клинчарци (149), Јовчевци (89), Тодосовци (99), Шарковци (49), Спасовци (29), Габерци (39). Доселеници се родовите: Герцовци (279), Кумарци (129), Поп Ангелови (79), Терзијци (49) и Радевци-Домазетци (39).

Според овие родови во селото се именувани и поделни маала: Кршкачко маало, Шарковско, Топангеско, Спасиско, Дамарско, Ангелковско, Камарско, Вучко, Терзиско, Слаковско, Герцовско. Староседелците биле населени на падината на Илин врв, со јужна ориентација, додека доселениците биле принудени да ги градат своите куќи, на рамниот терен околу Лесновска река или пак на северната падина, со што имале неповолна ориентација.

Стопански двор

Стопанските дворови се најчесто на ридестиот дел од селото се збиени и мали, некаде и воопшто не егзистираат. Најчесто тие се всечени во падината и ги содржат основните стопански објекти: кокошарник, фурна, казаница, и понекаде амбар или работилница. Самите стопански дворови содржат зеленило, најчесто со перголи со винови лози или овошни дрва, кои создаваат свежина во пејзажот на кратерот, во контраст со оголениот гребен на Илин врв.

Катност

Објектите најчесто се со приземје и кат, односно висок подрум и кат, додека само неколкумина се со подрум, приземје и кат, каде народниот градител со чувство за простор, ја искористил косината на теренот. Сосема приземни објекти речиси и нема, што укажува на веќе оформена концепција на просторот за живеење.

Застапеноста на огромни количини вулканска карпа го наметнала како основен градежен материјал од непосредната околина. Сите објекти се градени во проземјето со неделнак камен со врзно средство калов малтер, додека катот е изведен со бондручна конструкција. Сите објекти се со четвороводен кров, покриен со керамида. Каменото приземје е со мал број прозорски отвори, додека на катот се јавуваат и поголеми отвори и во поголем број.

Основни типови на живеалишта

Во целокупната рурална агломерација се забележани неколку основни типови на функционални просторни концепции:

1. Со внатрешен претпростор или чардак во просторниот распоред

2. Без предпростор, со трем, како затворен просторен концепт на живеалиште.

Повеќето објекти содржат чардак кој може да биде поставен по целата должина на основата, кои се нарекувале, куќи - *чардаклии* или делумно во основата. Како интересна форма со елементи од градската куќа е примената на балконот. Тој се појавува најчесто како збогатување на просторот на гостинската соба, од катот. Присутни се и орнаменти на фасадата на куќата или со едноставна декорација на дрвените столбови, каде градителите применувале одредени геометриски декорации, со внимателно зачувување на хармонијата на целокупниот изглед на куќата.

Најчесто катот и приземјето ги поврзуваат надворешни скали кои може да бидат масивни камени или дрвени. Рамките на прозорците се најчесто дрвени, неофарбани, најчесто со мали еднокрилни прозорски окна. Вратите се еднокрилни од штици, нефарбани. Кај повеќето објекти подот во просториите за живеење е од набој од земја, освен кај неколкумина со штици. Таваните се од трска со калов малтер, најчесто варосани.

Заклучок

Одредени карактеристики на селската населба Лесново се формирала покрај манастирскиот комплекс, со што се создала руралната структура на неселбата со одредени архитектонско естетски спецификаци на живеалиштата.

Значењето на развојот на архитектурата на селската куќа, од просторен аспект се карактеризира со скромна поросторна концепција каде основните типови се поврзани со примената на чардакот во куќата, со што се формирале куќи со и без чардак. Во однос на катноста најчесто се користи косиот терен за градење на приземниот дел, и формирање на правилна подлога за катот. Значајна е примената на локалниот камен за градење на приземниот дел, со што се создава одредена специфична структура на фасадата, која произлегува од составот на кепените парчиња, со што е создадена и короритна разновидност на фасадата.

Пртоа поврзаноста и непосредната близина со манастирот и црквата, се создале услови за долготраен процес на развој на живеалиштата, кои со своите специфики, се одликуваат како дел од градителското наследство на регионот и придонес кон создавање на модел со локални карактеристики, како дел од националниот тип на живеалишта.

Литература

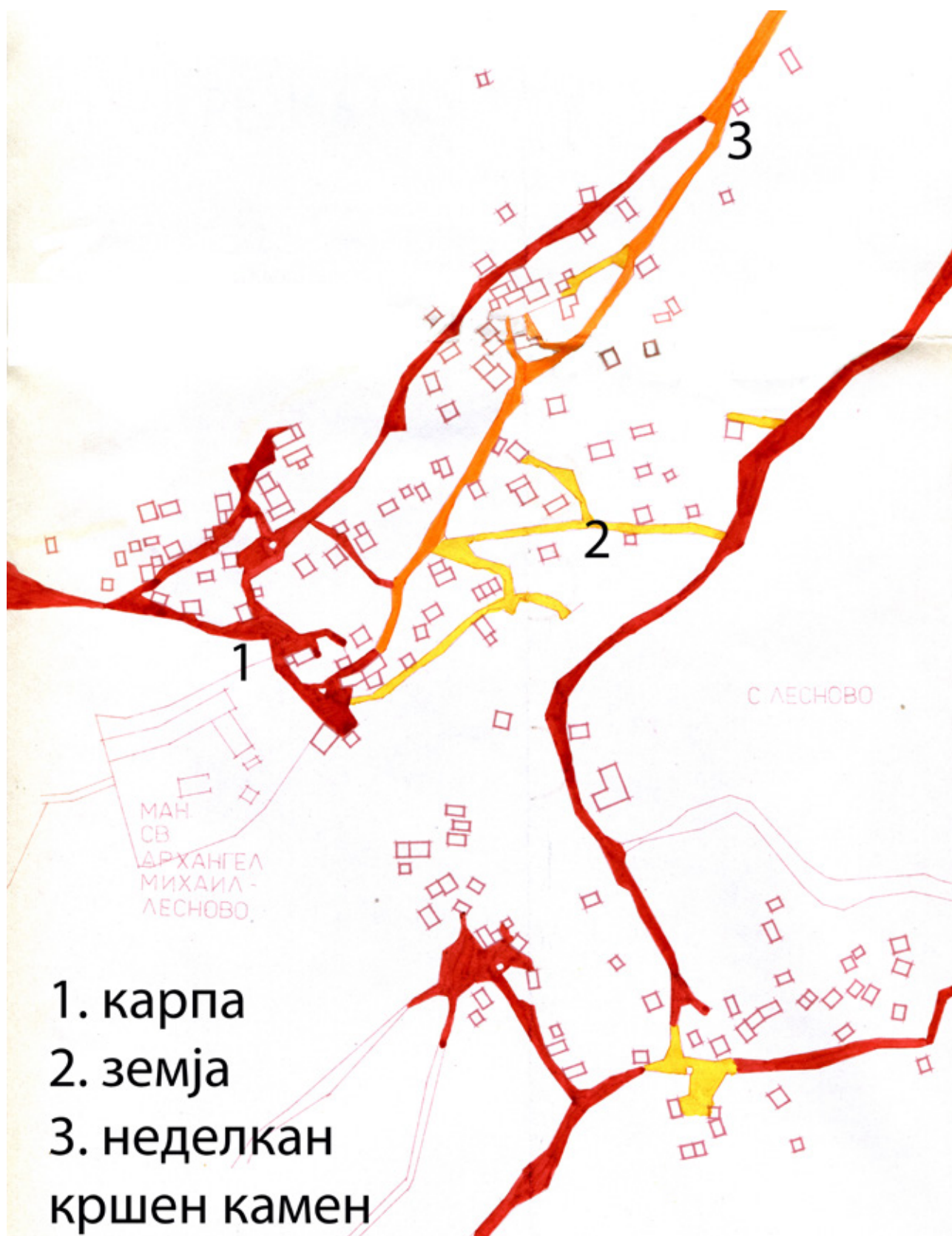
Архив на Македонија, *Кратовско архиерејско намесништво*.

А. Апостолов, *Злетовска област, Географско историски осврт*, Скопје, 1974

С. Габелиќ, *Манастир Лесново, Историја и сликарство*, Београд, 1998

И. Иванов, *Северна Македонија*, Софија, 1906

М. Панов, *Енциклопедија на селата во Република Македонија*, Лексокографија, Скопје, 1998

Сл.1. Карта со подлога на улицната мрежа: 1. Карпа, 2. Земја, 3. Неделкан кршен камен

Сл.2. Карта на поделба на руралната населба на маала

Сл.3. Карта на живеалишта според катност:
 1. Куќа со приземје, 2. Со приземје и кат, 3. Со подрум, приземје и кат, 4. Срушена.

Сл.4. Карта со опис на типови на објекти:
 1. Куќа, 2. Срушена, 3. Плевна, 4. Школо, 5. Продавница

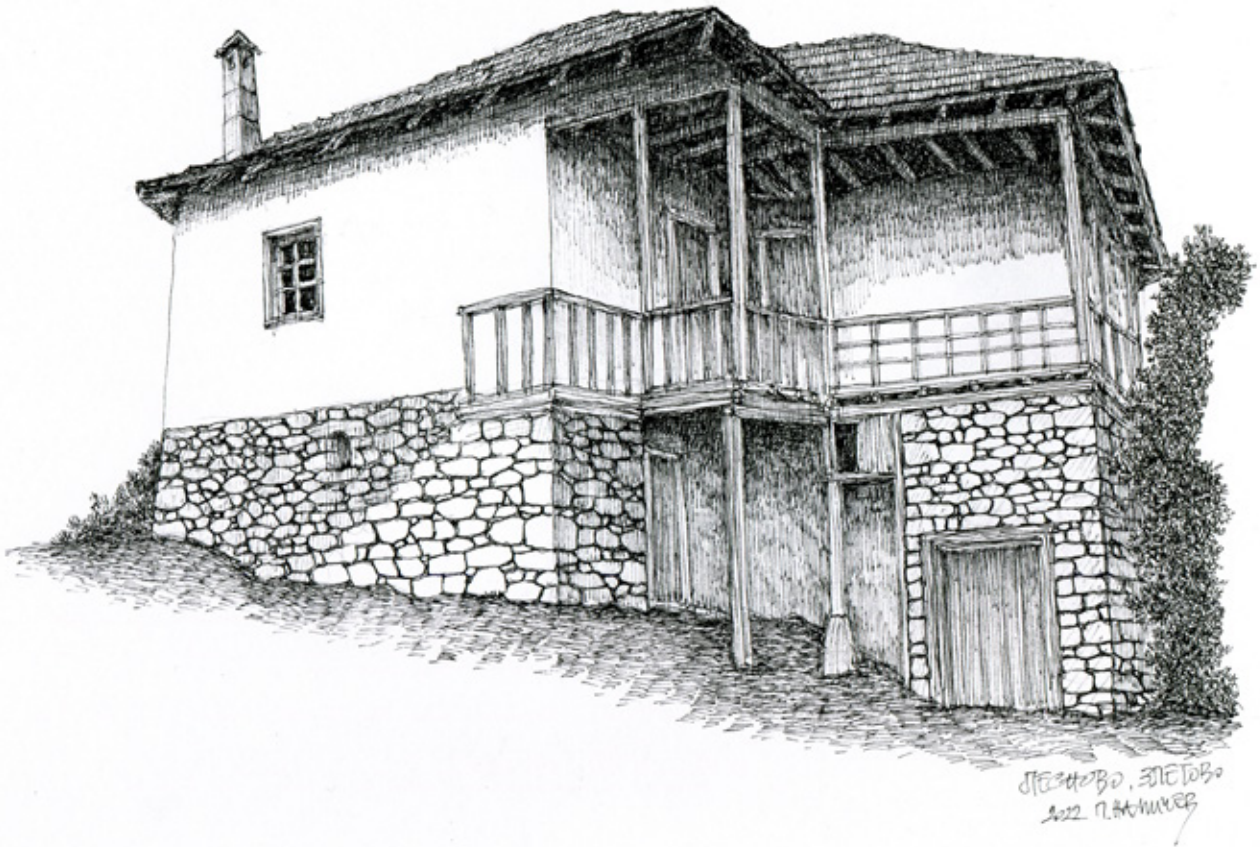

Сл.5. Изглед на куќа од затворен тип со трем, Лесново.

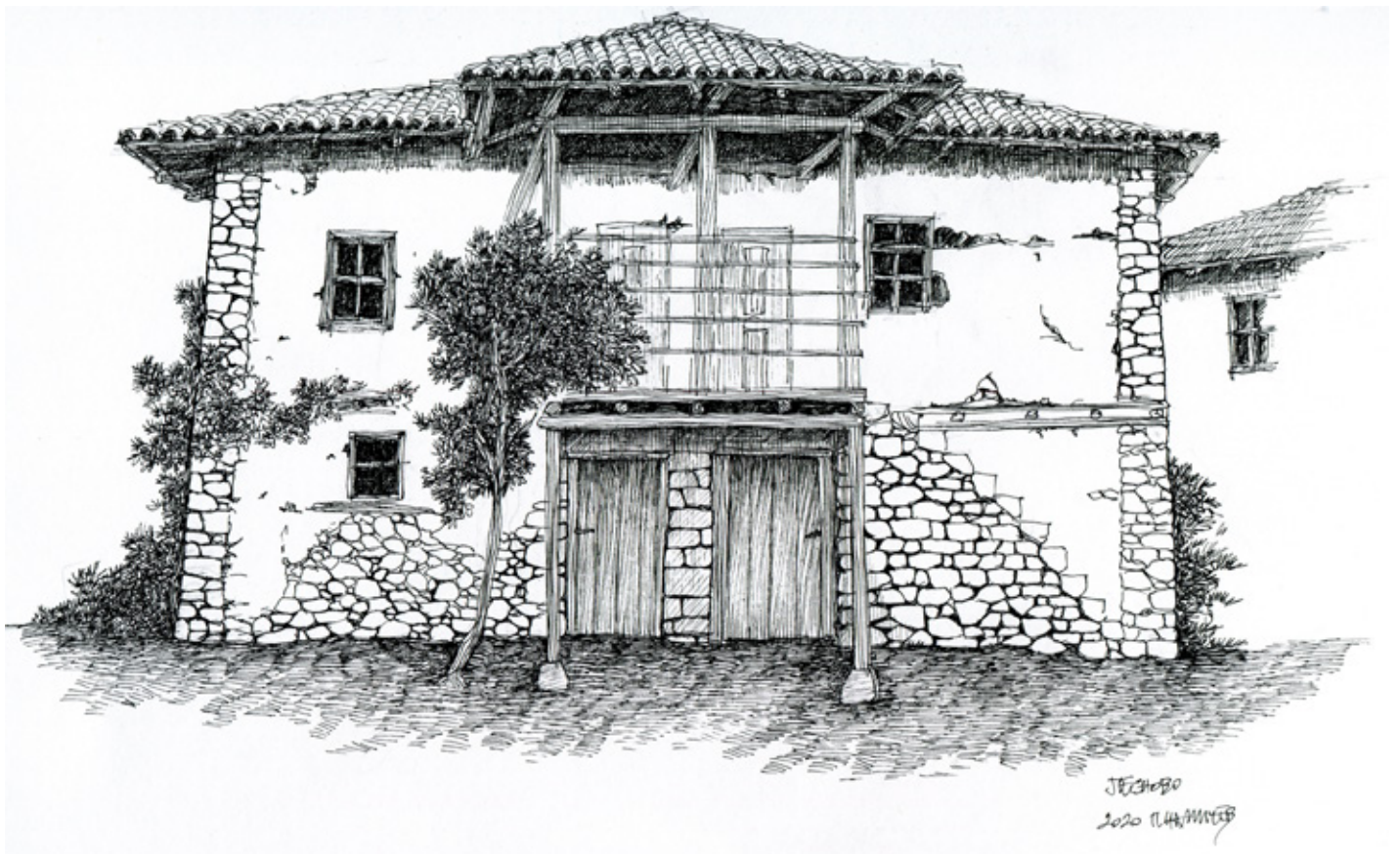

Сл.6. Изглед на куќа во приземје со трем, Лесново.

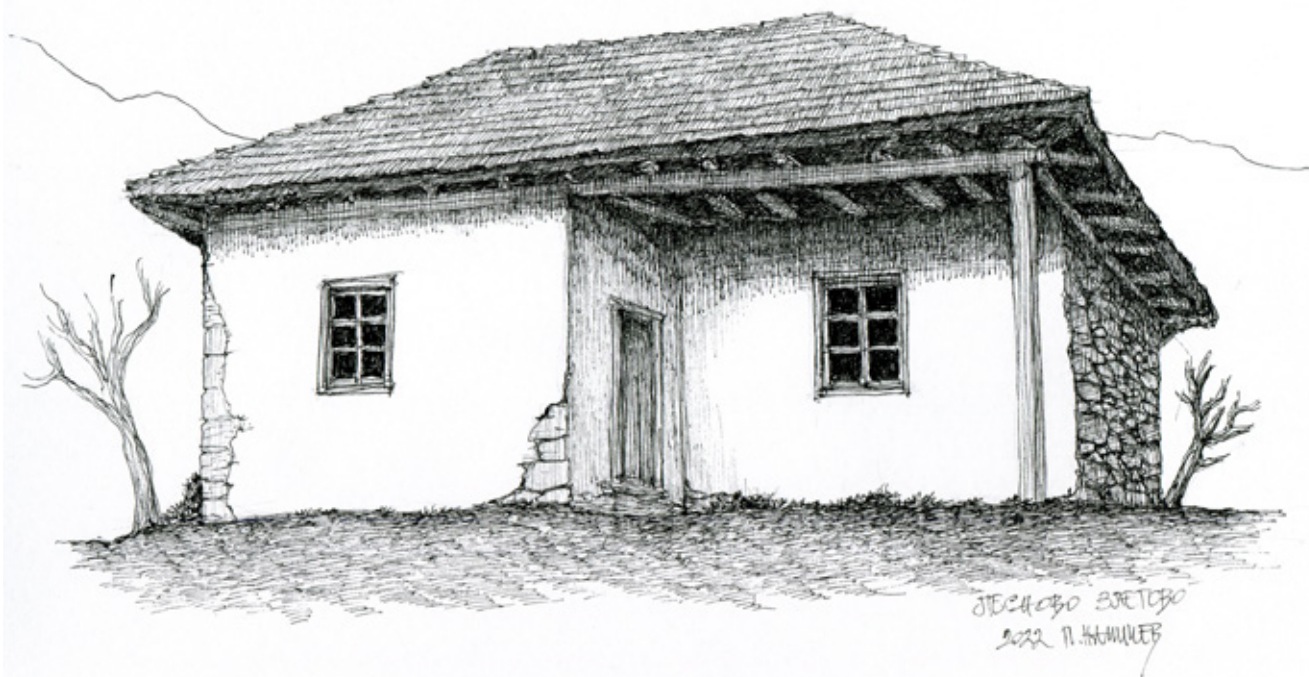
Сл.7.Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

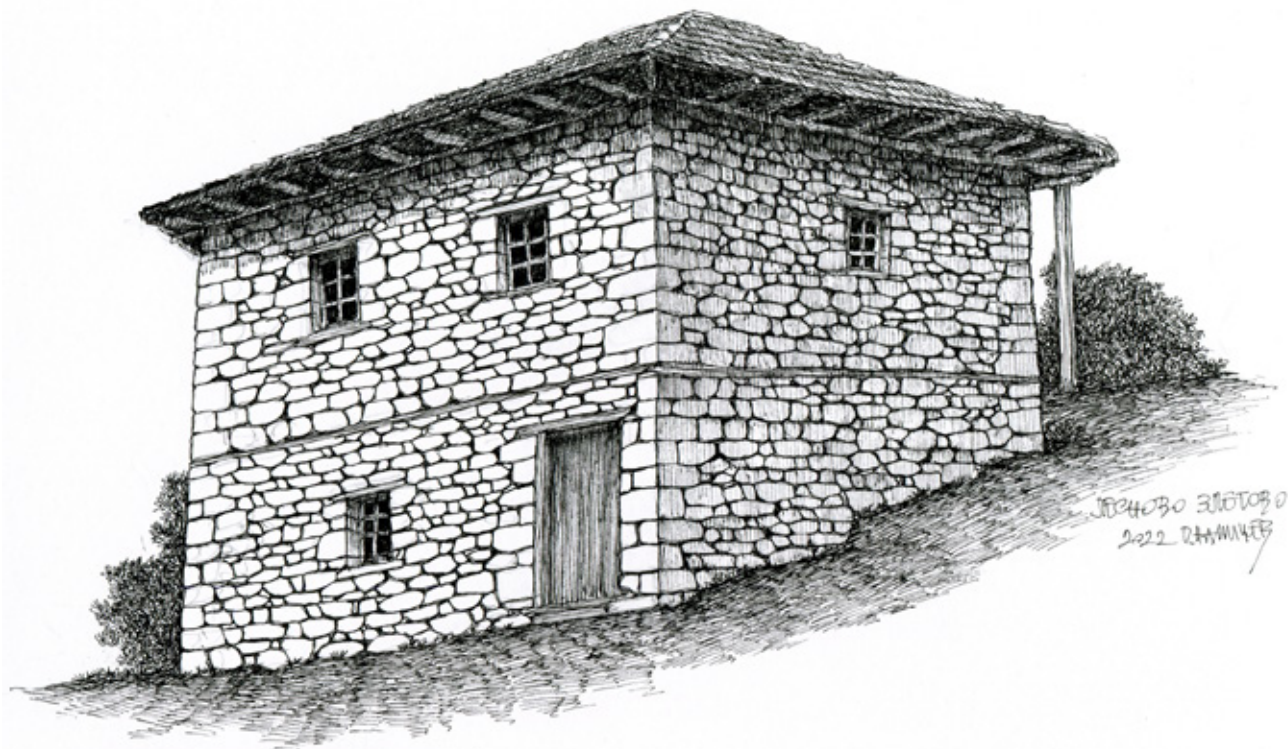
Сл.8. Изглед на куќа двојна симетрична куќа во две нивоа, с.Лесново.

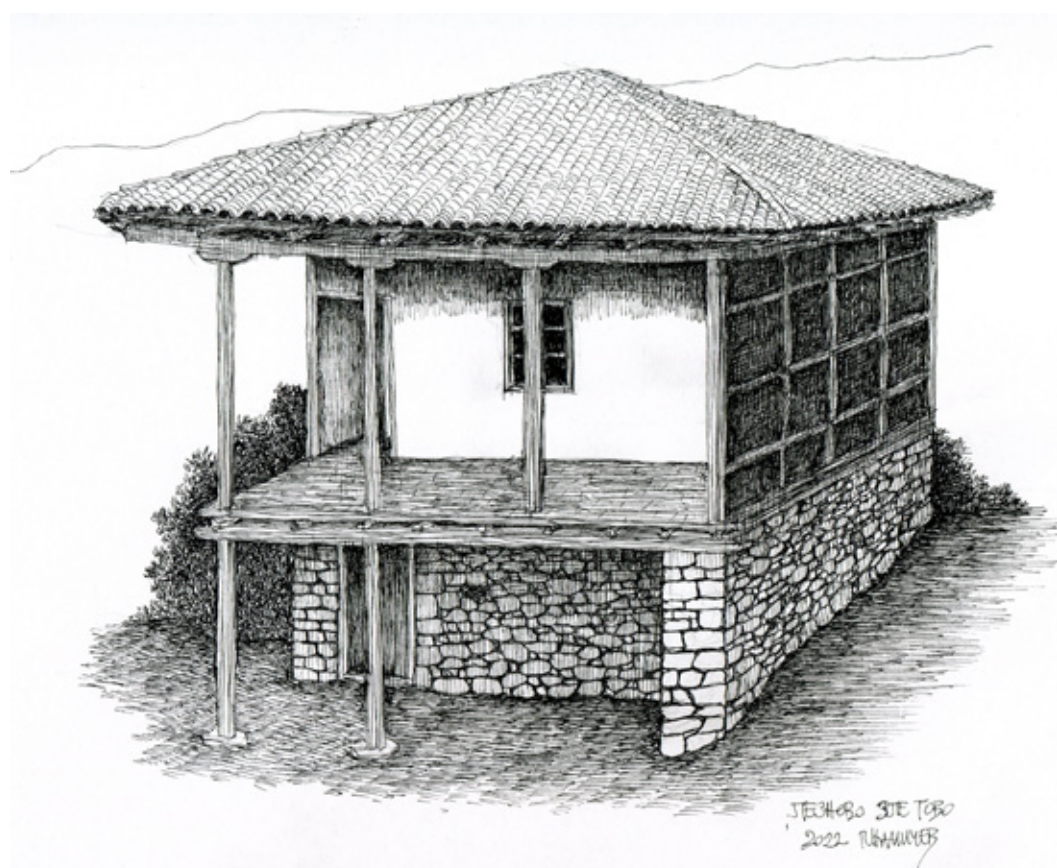
Сл.9. Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

Сл.10. Изглед на куќа во приземје со трем, Лесново.

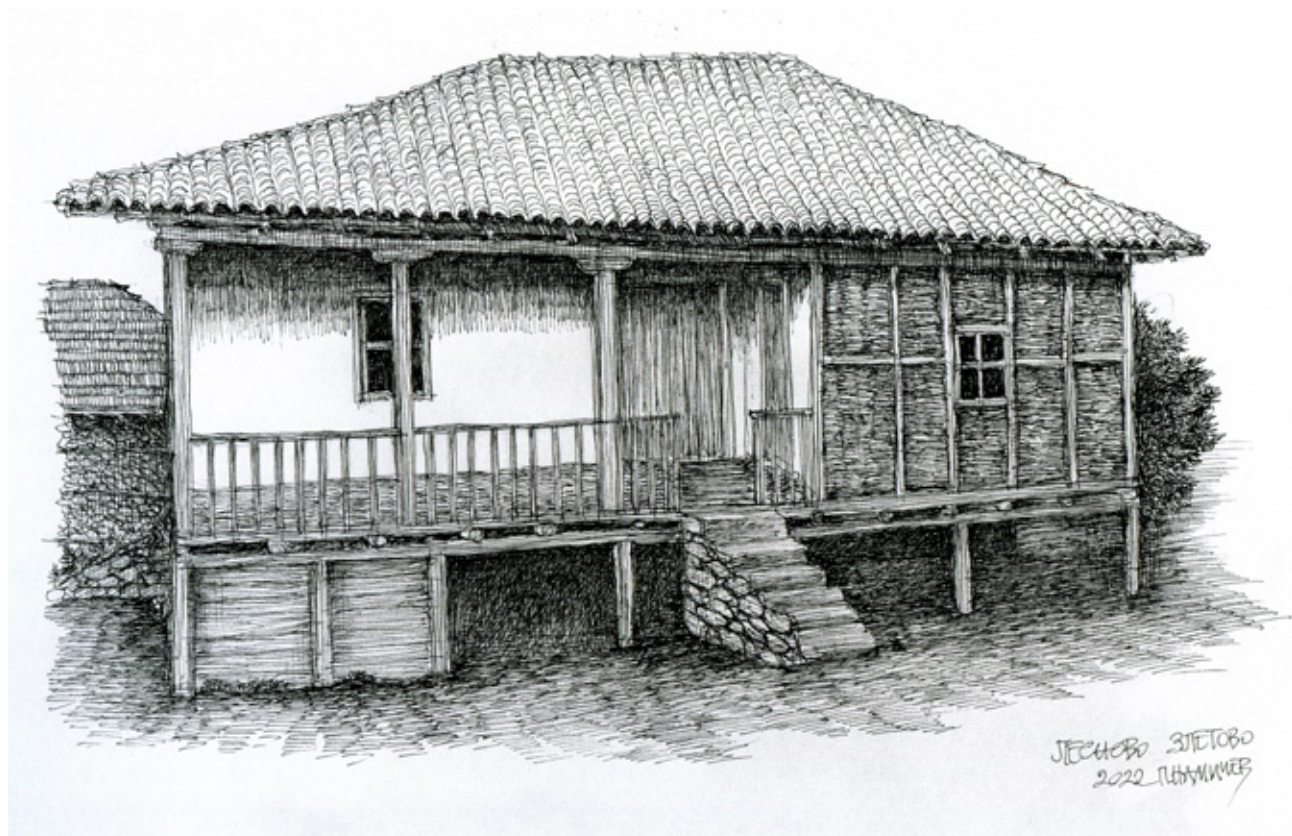
Сл.11.Изглед на куќа од затворен тип со трем, во две нивоа, Лесново.

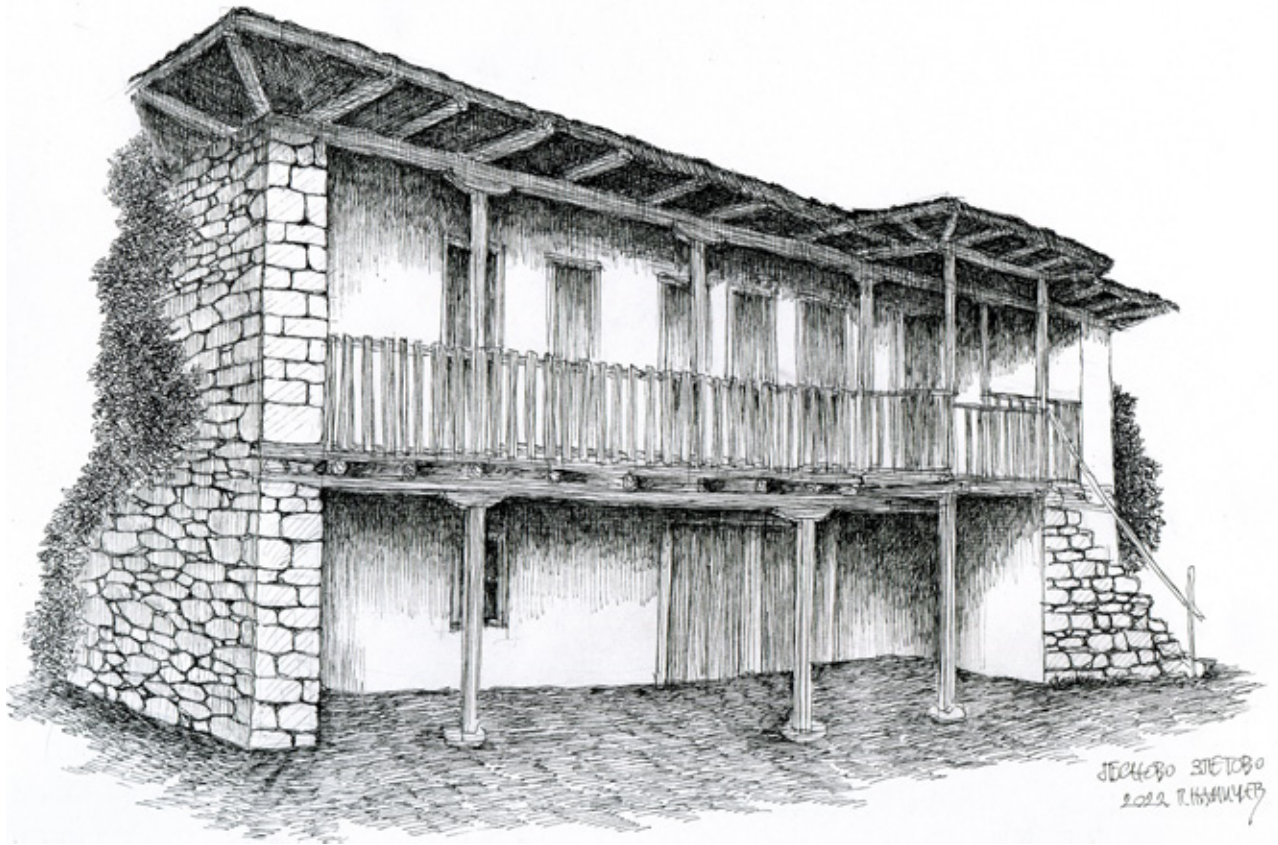
Сл.12.Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

Сл.13.Изглед на куќа од затворен тип со балкон, во две нивоа, Лесново.

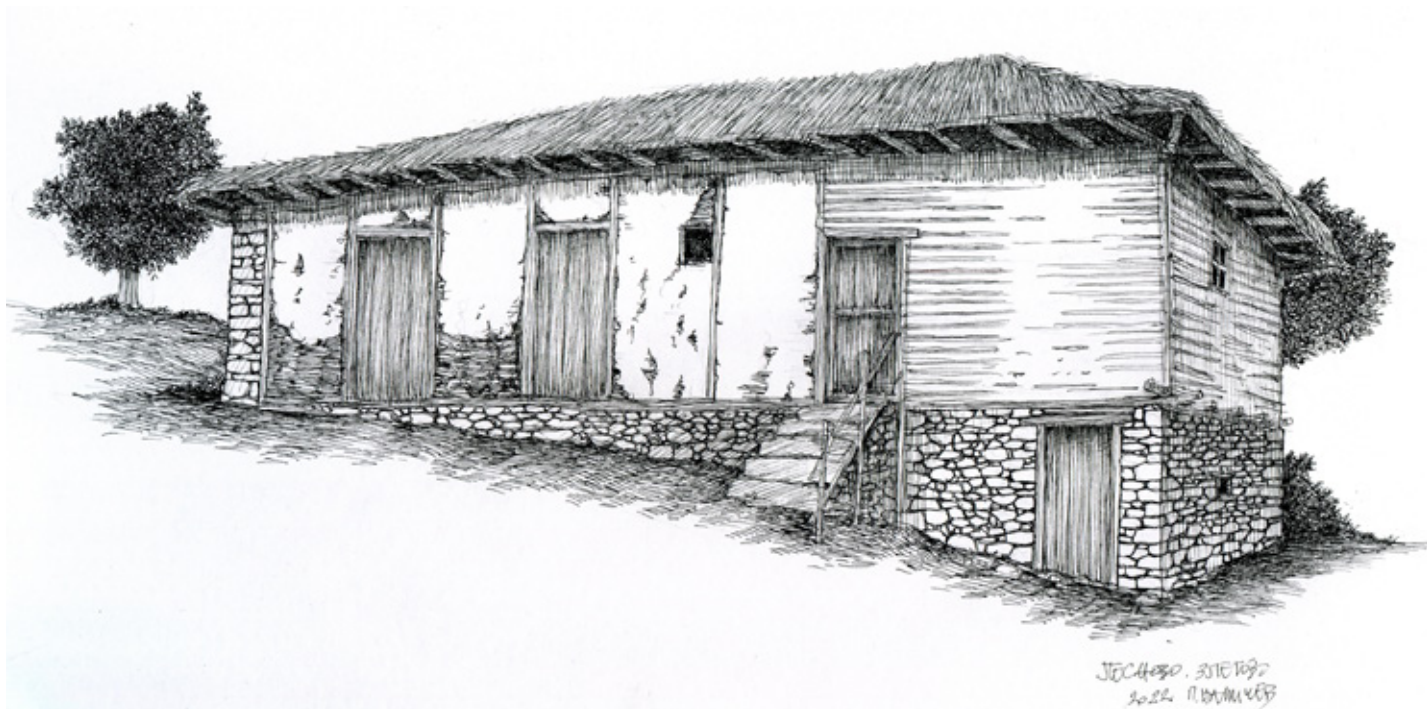
Сл.14.Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

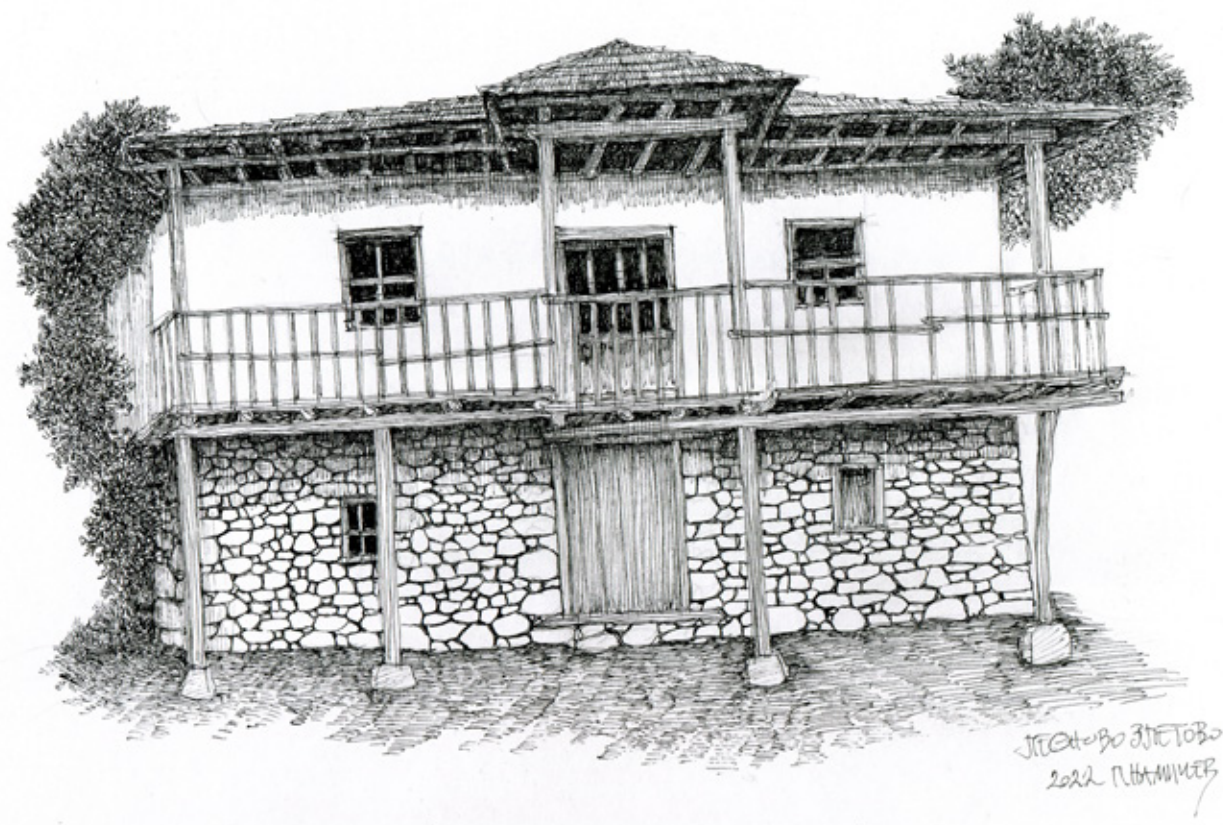
Сл.15.Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

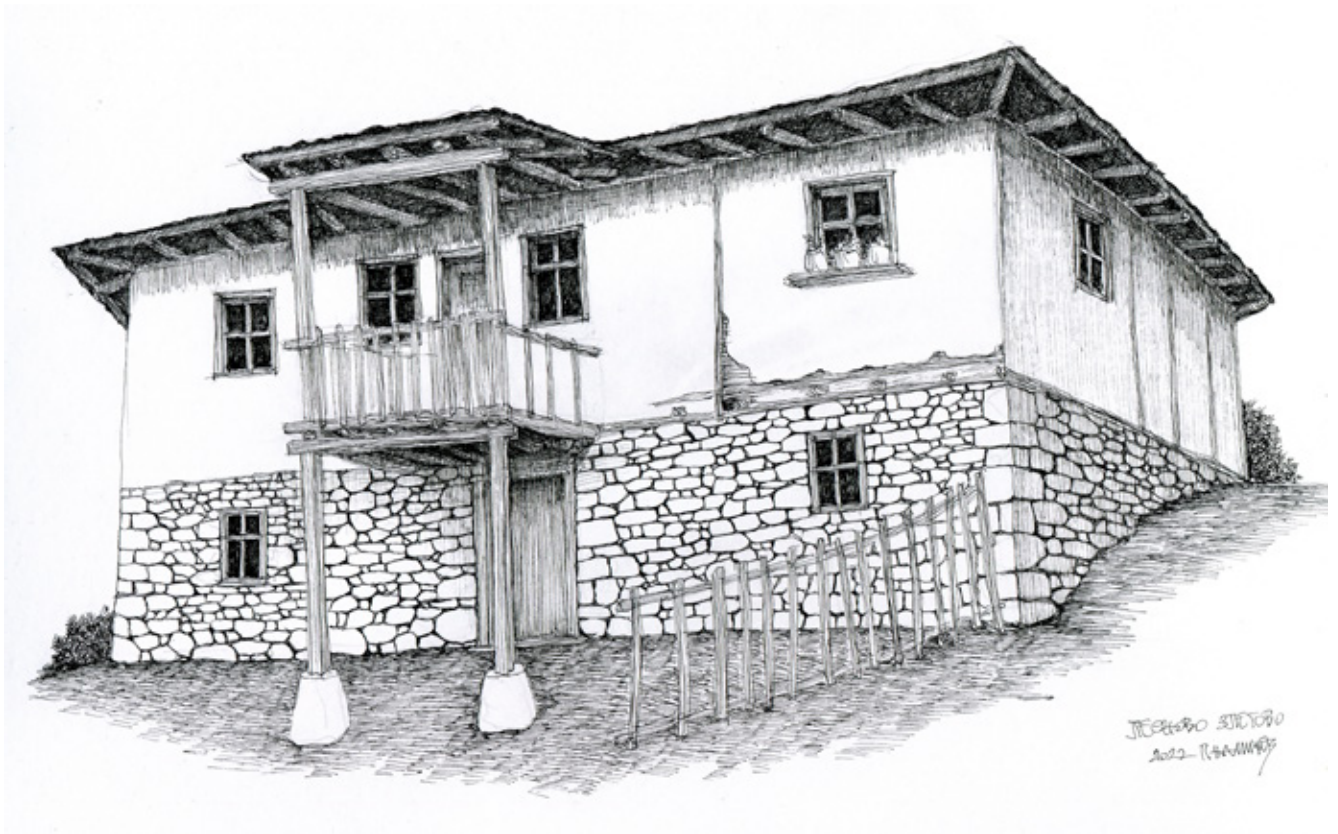
Сл.16. Изглед на куќа двојна симетрична куќа во две нивоа, с.Лесново.

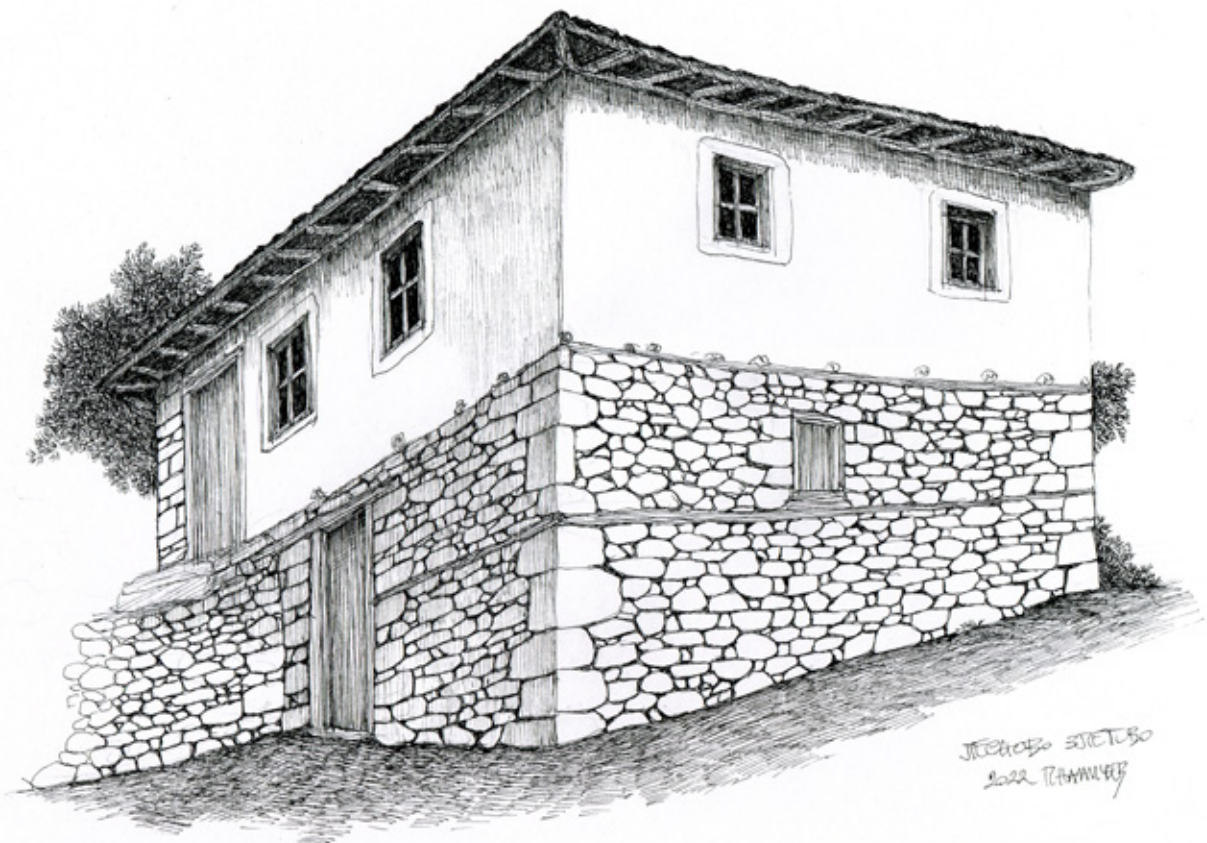
Сл.17. Изглед на приземна куќа со вкопан подрум, с.Лесново.

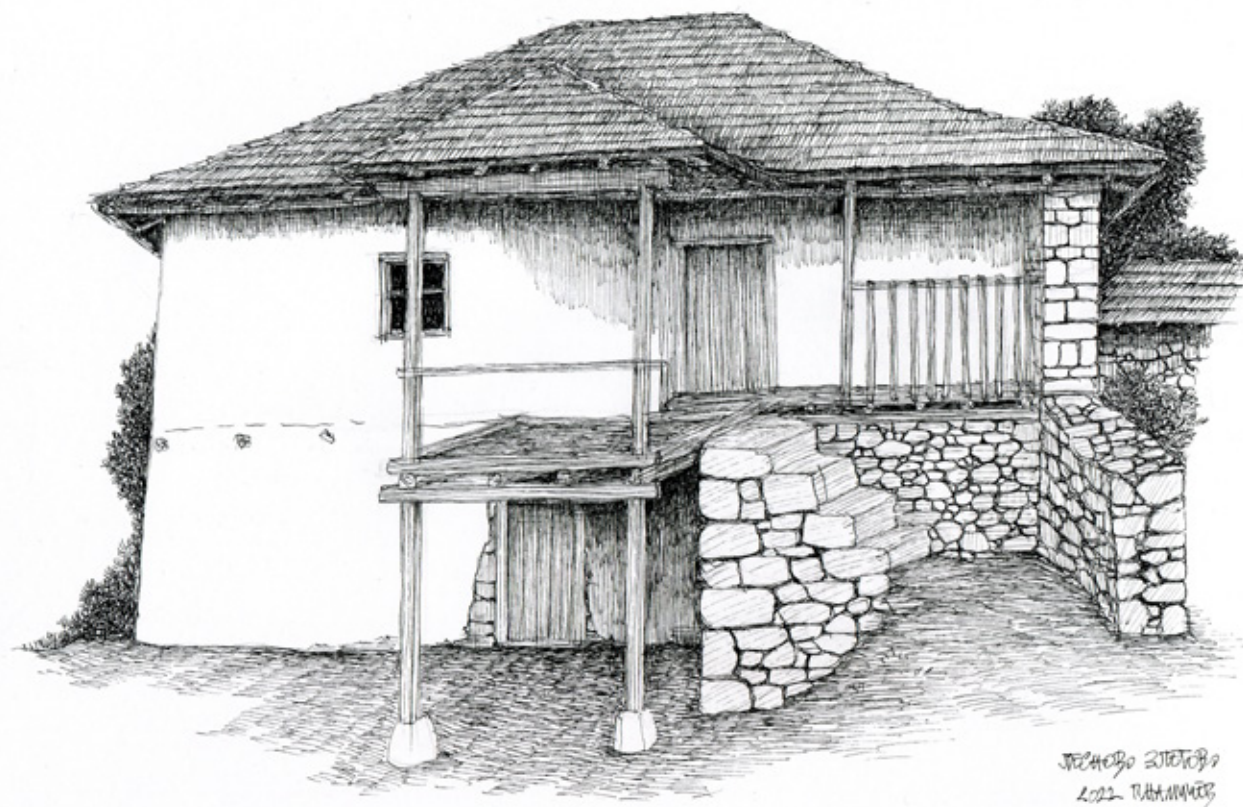
Сл.18. Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

Сл.19. Изглед на куќа од затворен тип со балкон, во две нивоа, Лесново.

Сл.20. Изглед на куќа од затворен тип , во две нивоа, Лесново.

Сл.21. Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

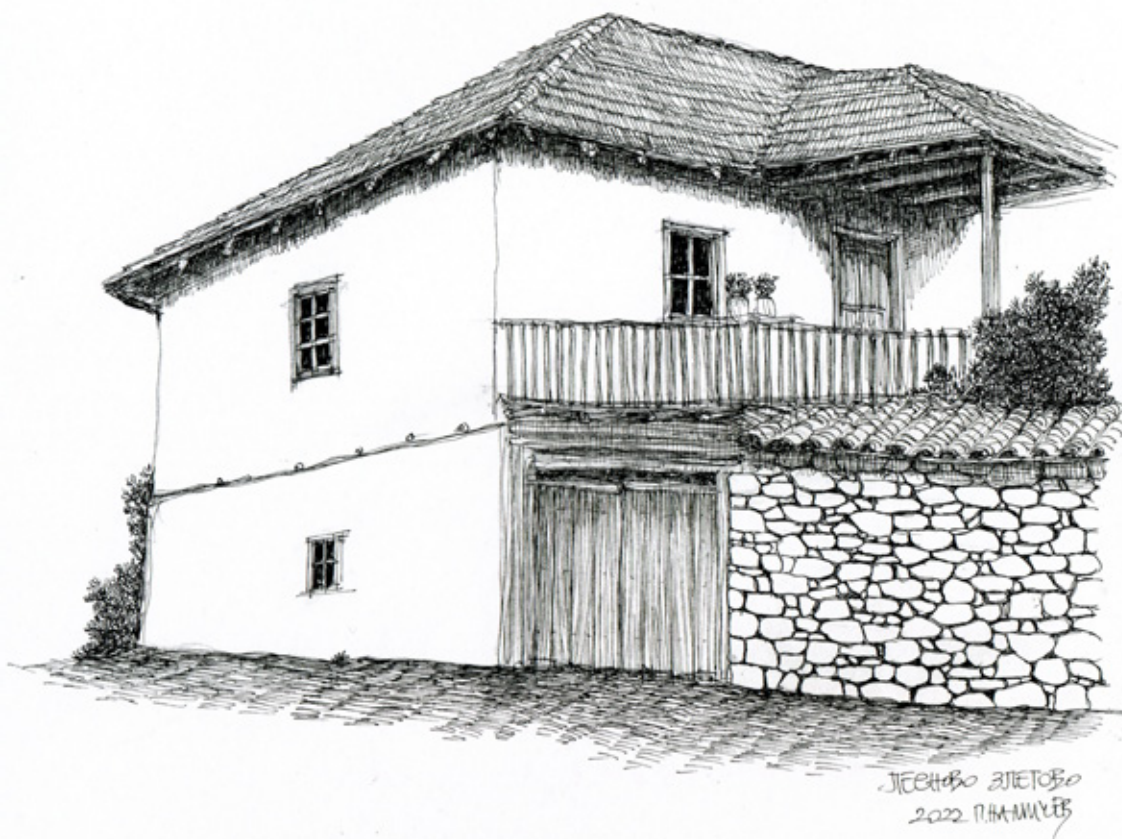

Сл.22. Изглед на куќа од затворен тип со балкон, во две нивоа, Лесново.

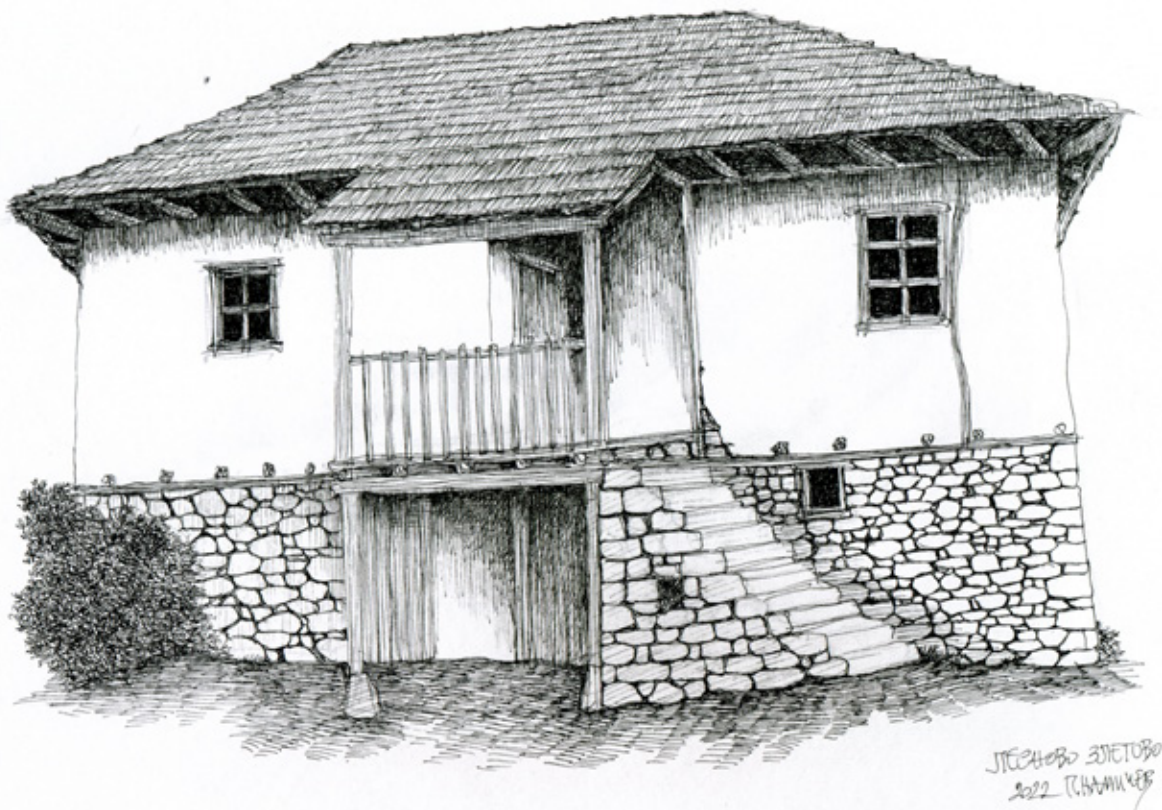
Сл.23. Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

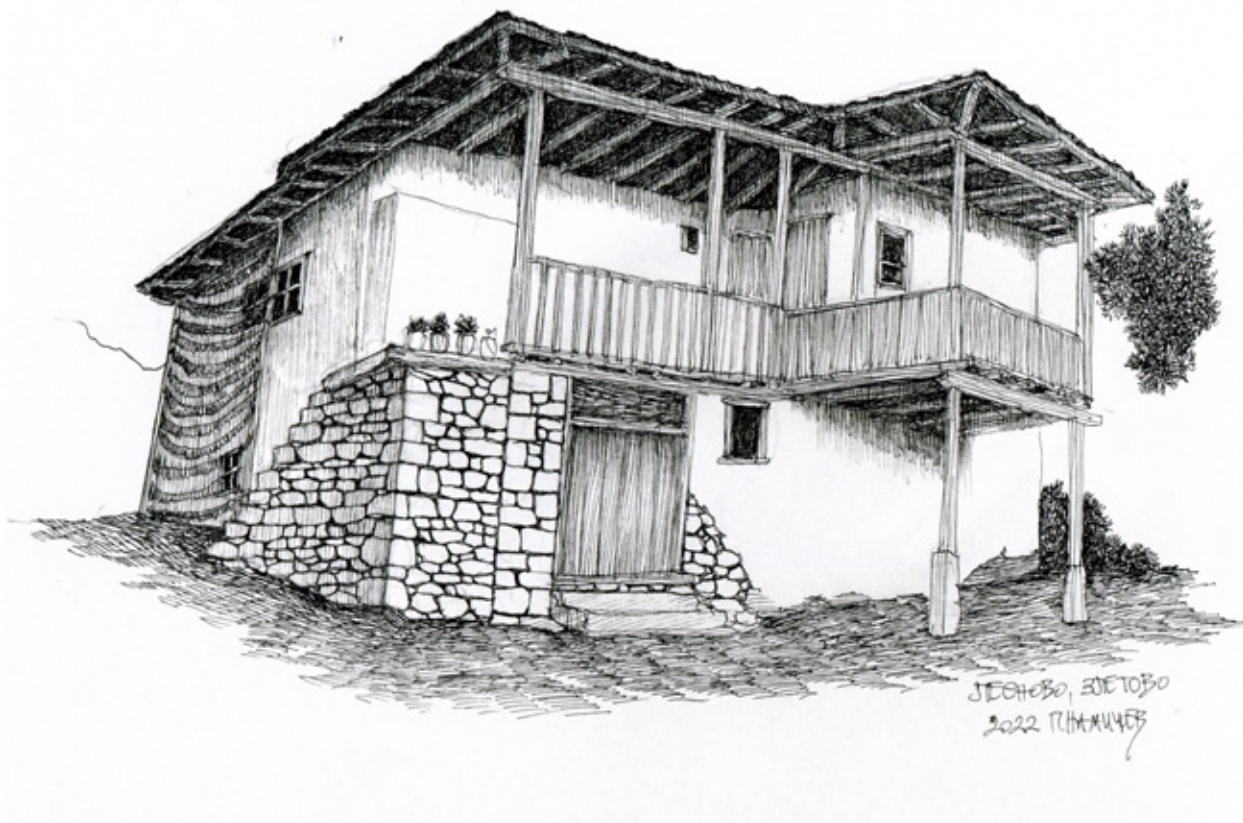
Сл.24. Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

Сл.25. Изглед на куќа од затворен тип, во две нивоа, Лесново.

Сл.26. Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

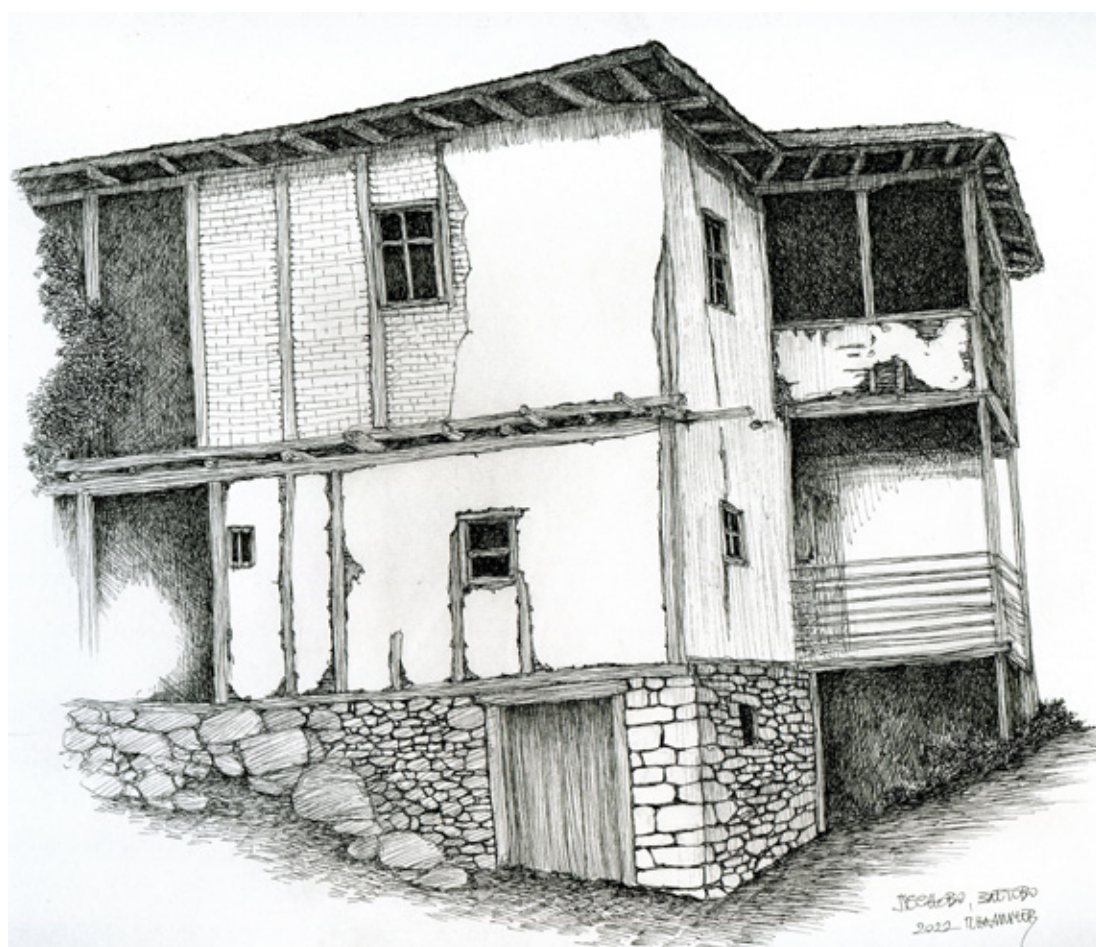
Сл.27. Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

Сл.28. Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

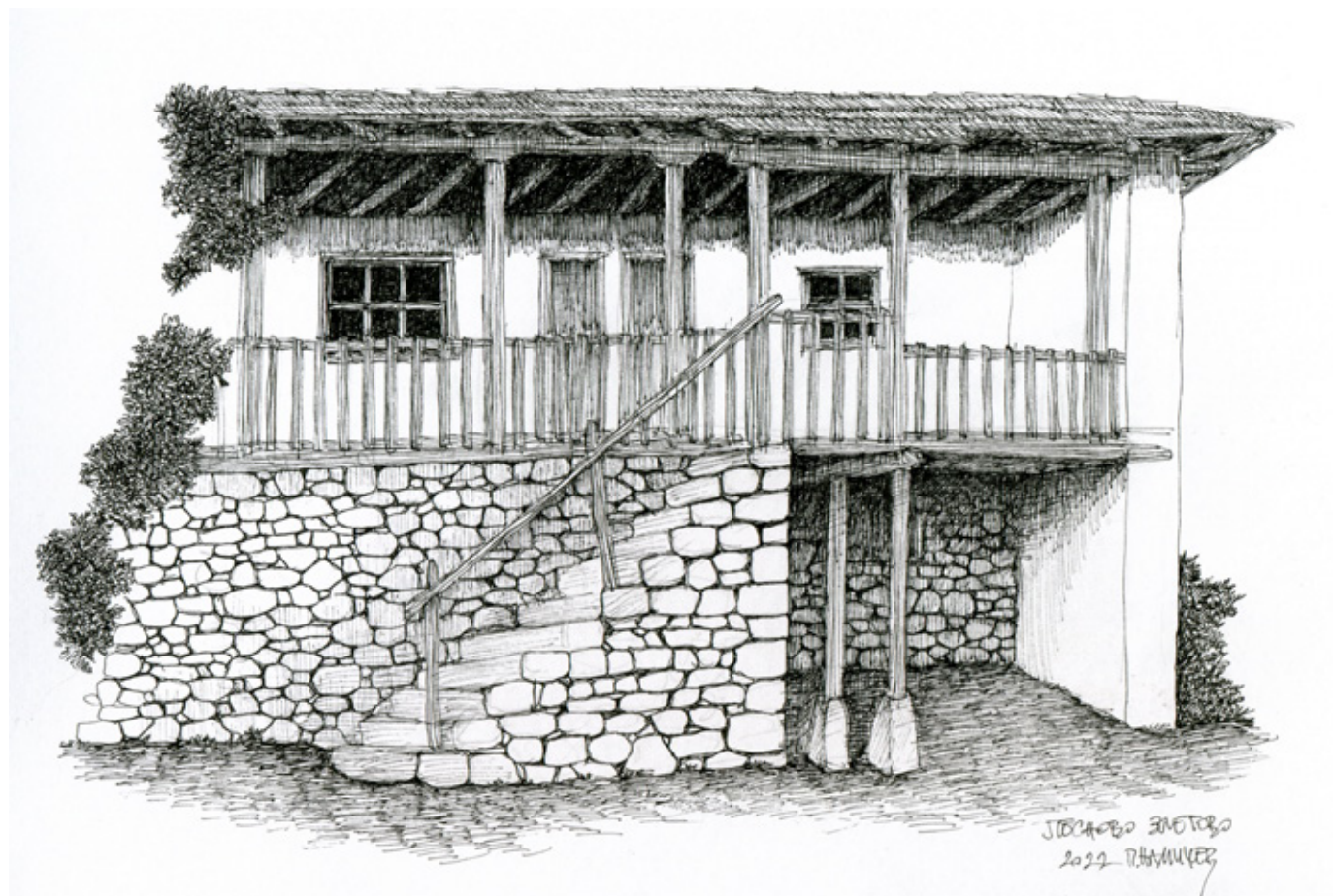
Сл.29. Изглед на куќа од затворен тип со балкон, во две нивоа, Лесново.

Сл.30. Изглед на куќа од затворен тип со балкон, во две нивоа, Лесново.

Сл.31. Изглед на куќа од затворен тип, во две нивоа, Лесново.

Сл.32. Изглед на куќа во две нивоа со чардак, Лесново.

Ekaterina NAMIČEVA TODOROVSKA, Petar NAMIČEV

THE TRADITIONAL DWELINGS AT LESNOVO, ZLETOVO

Summary

Specific characteristics in the village settlement Lesnov that was formed next to the monastery complex, that was made as rural settlement with certain architectural aesthetics for the homes.

The meaning of the development of the architecture of the village home from aspect of space is very modest were the main types are connected with use of the balcony (čardak), also creating homes with and without a balcony. In reference to for the floors they used aslant terrain for building for the ground floor, making it a base for the floor. Important is the use of

the local stones for the ground floor, creating a specific structure of the façade making it more vivid from different stones.

Furthermore, the connection with the monastery and church have created conditions for long process of the development for the settlement, that with their features are distinct for building a heritage in the region, and a contribution in creating a model with local features, as part of national types of dwellings.